

***A hormonrendszer
betegségeihez
kapcsolódó kritikus
ioneltérések***

Kocsis Ibolya

*Laboratóriumi Medicina Intézet,
Semmelweis Egyetem, Budapest*

Ionok és krízisértékeik

- o Kalcium : $<1,53$; >3 mmol/L
- o Ionizált kalcium (se) : $1,1 - 1,3$ mmol/L
- o Kalcium ürítés (vizelet) : $2,5 - 8,0$ mmol/24 h
- o Nátrium(se): <120 ; >155 mmol/L
- o Nátrium(vizelet): $40 - 250$ mmol/L
- o Kálium(se) : $<2,8$; $>6,7$ mmol/L
- o Kálium-ürítés(vizelet) : $30-100$ mmol/24h
- o Foszfát(se) : $<0,3$; $>2,9$ mmol/L
- o Foszfát-ürítés(vizelet) : $11-32$ mmol/24h
- o Klorid(se): $95 -108$ mmol/L
- o Klorid-ürítés(vizelet) : $110-250$ mmol/24h
- o Magnézium(se) : $0,8 -1,1$ mmol/L
- o Ionizált magnézium(se) : $0,45 - 0,6$ mmol/L

Endokrin betegségek és elektrolit eltérések közötti kapcsolat

- o A víz- és elektrolit-háztartás (Na^+ , K^+ , Cl^- , H^+ , HCO_3^-) szabályozásában résztvevő hormonális tényezők
  - o A hypothalamus és hypophysis betegségei
  - o A mellékvesekéreg betegségei (renin-angiotensin-aldoszteron tengely)
- o A csontanyagcsere (Ca^{2+} , foszfát) hormonális szabályozásért felelős tényezők
  - o Mellékpajzsmirigy betegségek
  - o Metabolikus csontbetegségek

A vérplazma kalcium frakciói

- o Anorganikus alkotórészek ionizált koncentrációi a plazmában megegyeznek a teljes koncentrációval:
  - o Na^+ , K^+ , Cl^- , HCO_3^- , kivétel: Ca^{2+}
- o A vérben a teljes Ca tartalom (2,5 mmol/L) 44%-a fehérjéhez kötött, nem diffúzibilis
  - o A diffúzibilis Ca nagy része ionizált, a maradék, anionokhoz kötött (foszfát, citrát, szerves anionok)
- o A szabályozási folyamatok a vérplazma ionizált kalcium koncentrációjának egyensúlyban tartására irányulnak
- o A megoszlás a fehérjéhez kötött és ionizált forma között, pH függő:
  - o *pH 7,4 fölött*, a fehérjék több Ca-ot kötnek, az ionizált Ca^{2+} koncentrációja *csökken (alkalózisban)*

A kalcium- és foszfátforgalom hormonális szabályozása

- Megfelelő extracelluláris Ca^{2+} -koncentráció szükséges:
  - Synaptikus ingerületátvitel
  - Exocytosis(mirigysejtek)
  - Ingerképzés, kontrakció (szív-, harántcsíkolt-, simaizomsejtek)
- Kalciotrop hormonok:
  - PTH, Kalcitriol ($1,25\text{-(OH)}_2\text{-D}_3$ -vitamin)
  - Kalcitonin : *a plazma Ca^{2+} szintjét csökkenti*

A kalciotrop hormonok többlete által okozott ionkoncentráció eltérések

- o PTH túltermelés
  - o Primer hyperparathyreosis (mellékpajzsmirigy-adenoma)
    - o Tartós hypercalcaemia,
      - o *disztális tubulusokban fokozza a Ca reabszorbciónak határa van, a vizeletben is magas lehet a Ca koncentráció (hypercalciuria !)*
    - o Hypophosphataemia
      - o *fokozott foszfát ürítés (proximális tubulusokban gátolja a foszfát reabszorbciónak határa van, a vizeletben is magas lehet a Ca koncentráció (hypercalciuria !)*
    - o Csontszövet lysis, fokozott csontbontás
  - o Szekunder hyperparathyreosis
    - o Kiváltó ok(ok): krónikus hypocalcaemia, elsődleges: veseelégtelenség, D-vitamin-hiány (*negatív „feed back”, a kalcitriol gátolja a PTH szintézisét a mellékpajzsmirigyben*)

A kalciotrop hormonok hiánya által okozott ionkoncentráció eltérések

- o Hypoparathyreosis
  - o A szérumban *hypocalcaemia, hyperphosphataemia alakul ki* → (*lsd.Ca-reabszorpció, foszfát ürítés szabályozása !*)
  - o tetániás tünetek
    - o (alkalózisban (hyperventilláció) gyakoribb)
- o Pseudohypoparathyreosis
  - o *Ritka, öröklődő betegségben, a PTH a célsejtek érzéketlensége miatt nem fejt ki hatását*

1,25-(OH)₂-kalciferol

- o *Kalciumfelszívódás szabályozása (bélből történő felszívódás, részben aktív transzcelluláris transzport)*
- o *Csont- és más szövetekre kifejtett hatás*
  - o akutan képes a Ca-ot mobilizálni a csontokból (védelem a hypokalcaemia ellen !)
  - o Hosszútávon összehangolja az oszteoid szövetképzést és a mineralizáció sebességét
  - o Biztosítja a csontszövet intersticiális terében a bőséges Ca²⁺ ellátást
- o *PTH és kalcitriol képződésre ható negatív visszacsatoláson alapuló hatás*
  - o kalcitriol → plazma Ca ↑ → PTH szekr. ↓ → 1α-hidroxiláz aktivitás ↓ → kalcitriol képz. ↓
  - o A Dvit. önmagában is csökkenti a PTH szekréción

D-vitaminnal összefüggő Ca^{2+} és foszfát koncentráció-eltérések

- o Túladagolás, intoxikáció
  - o Hypercalcaemia, hyperphosphataemia
    - o Fokozott felszívódás a gastrointestinális traktusból
    - o PTH elválasztásra ható negatív „feed back”
- o D-vitamin-hiány
  - o Hypocalcaemia (de, lehet a $[\text{Ca}^{2+}]$ normál is)
  - o Hypophosphataemia (a foszfát-ürítés nő !)

Kalcitonin

- o Peptidhormon, 32 aminosavból áll (*pajzsmirigyben a diffúzan elhelyezkedő parafolliculáris sejtekben képződik*)
- o A plazma $[Ca^{2+}] \uparrow \rightarrow$ kalcitoninszekréció fokozódik
- o Közvetlenül hat az osteoclast sejtekre $\rightarrow$ inaktiváló
- o Ca^{2+} beépülése a csontszövetbe $\rightarrow$ **plazma $[Ca^{2+}]$ csökken**
- o **Medullaris carcinoma** (*parafolliculáris sejtek daganata*)
  - o **Magas kalcitoninszekréció**
  - o **A plazma Ca koncentrációja NORMÁL tartományban van !!**

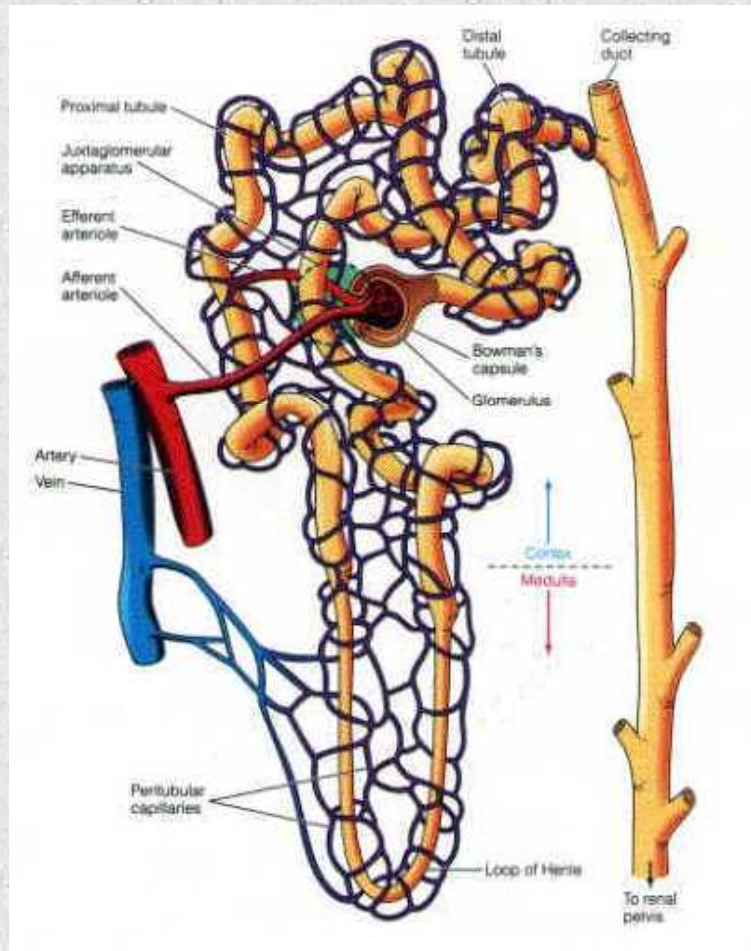
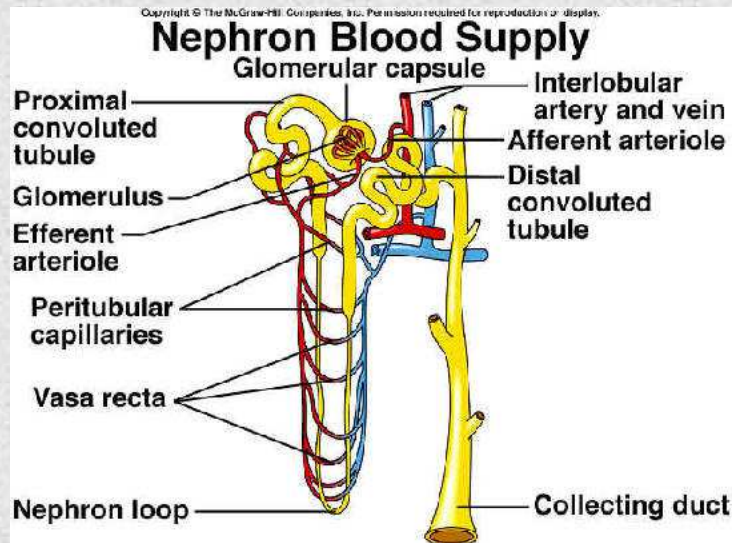
A Na⁺- és vízháztartás szoros kapcsolata

- A normális cardiovasculáris működés egyik fő feltétele az *extracelluláris folyadéktér* megfelelő szinten tartása
- Az ECF térfogatát a szervezet *nátriumkészlete* szabja meg: a Na⁺ készlet változását az ECF térfogatváltozása követi
  - *Feltétel: a vízforgalom megfelelő szabályozása*
- Amennyiben a plazma Na⁺ koncentrációja a normálistól eltérő:
  - A vízfelvétel vagy a vízürités szabályozása kóros (*mellékvesekéreg elégtelenségben*)

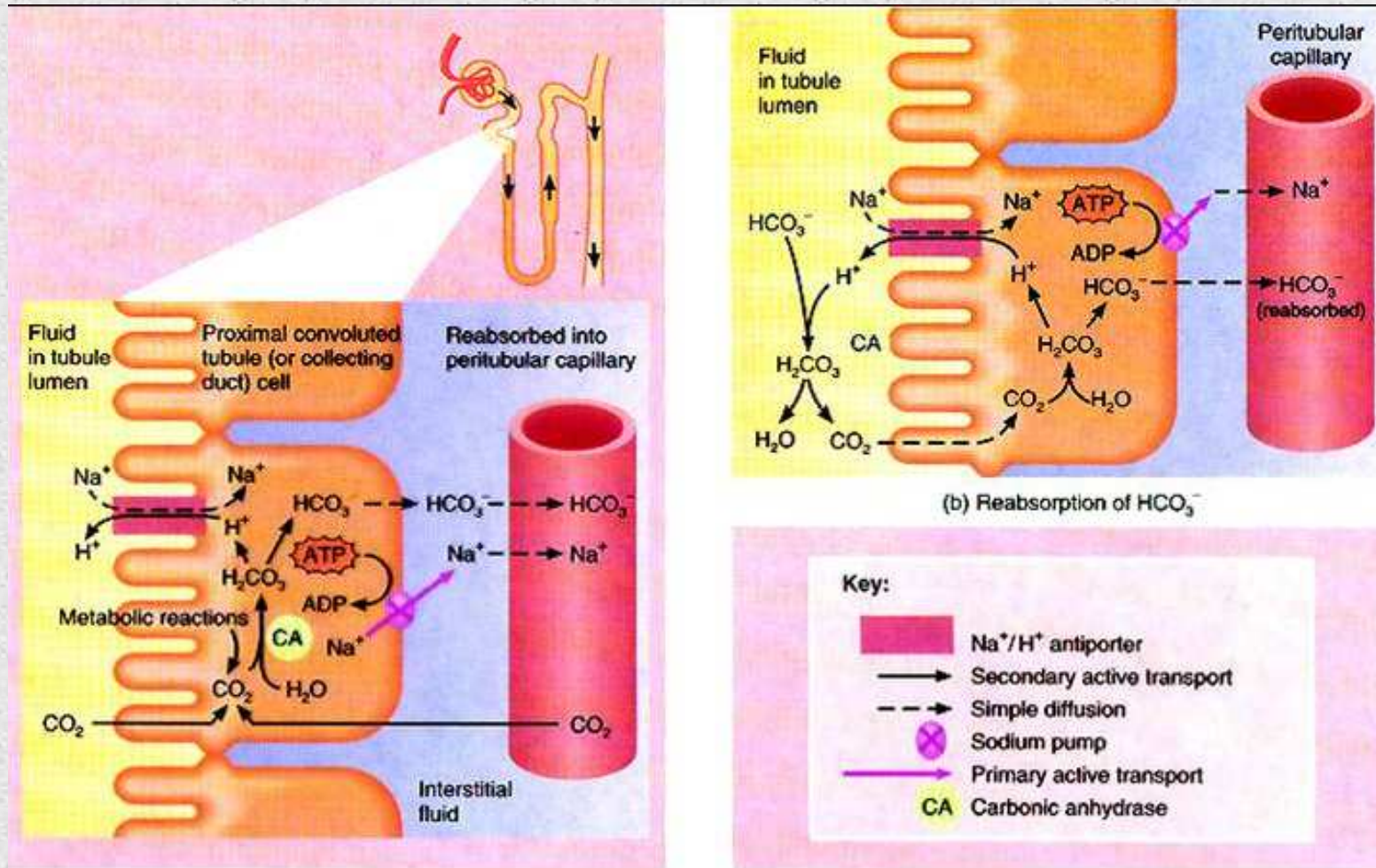
A Na⁺- kiválasztás hormonális szabályozása

- o Nátrium-konzerválás/térfogatmegőrzés *irányában* ható hormonok:
  - o Renin-angiotensin rendszer (szimpatikus idegrendszer)
  - o Aldoszteron
  - o Vasopressin (ADH)
- o A Na⁺ terhelés/térfogattöbblet *ellenében*:
  - o Pitvari natriuretikus peptid (ANP)
    - o Fokozza a víz és Na⁺ kiválasztást
      - *Glom.filtr. növelése*, belső velő gyűjtőcsatornáiban (ANP receptorok) *csökken a NA-reszorpció*
    - o Csökkenti az aldoszteronszekrúciót
      - JGA *renintermelés csökkentése*
      - Mellékvesekéregben (zona glomerulosa sejtei) *közvetlenül csökkenti az aldoszteron-szekrúciót*

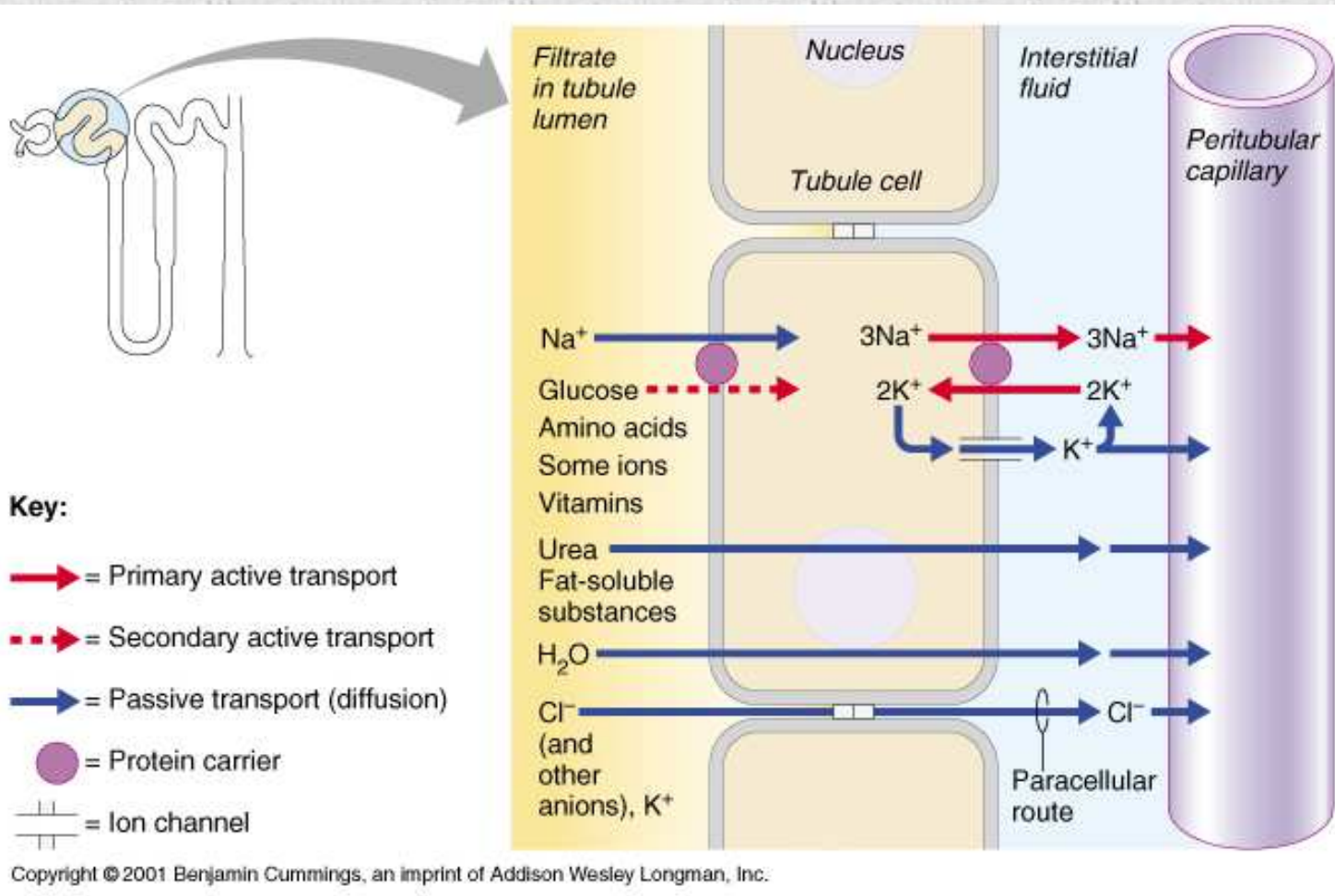
Az idegi és hormonális szabályzás alapján a „végrehajtó folyamatok” a vesében zajlanak. (filtráció, reabszorpció, szekréció)

Transzport folyamatok a proximális tubulusban

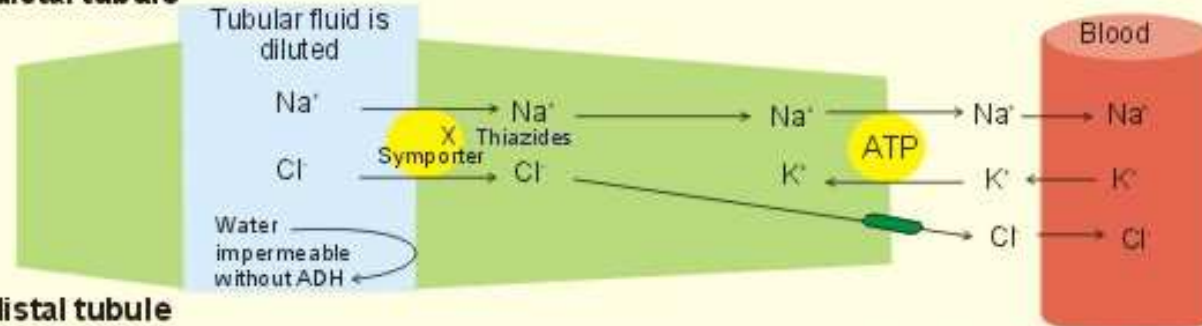

Reabszorpció a proximális tubulus területén

K⁺ szekréció és reabszorpció a disztális tubulusokban és a gyűjtőcsatornáknakban

Early part of distal tubule

Late part of distal tubule & collecting duct

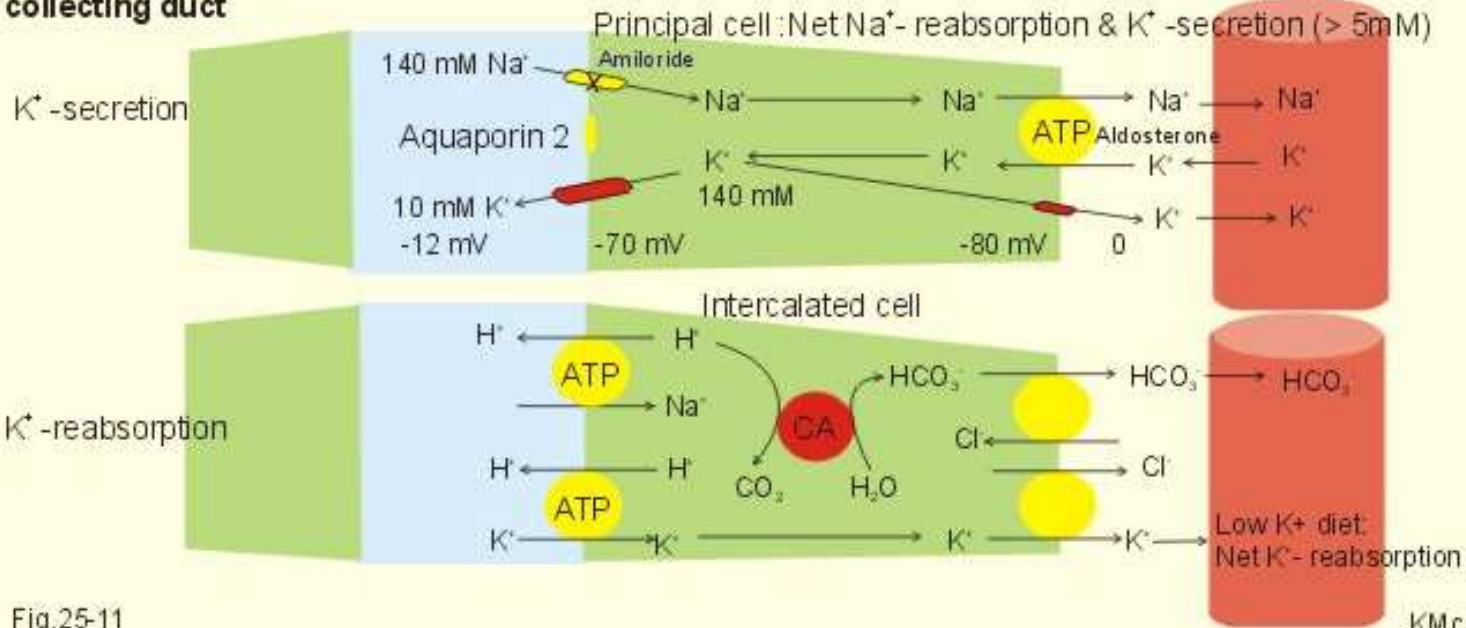

Fig.25-11

A vízforgalom és szabályozása

- o **Vízfelvétel:** ivás, táplálékfogyasztás, a tápanyagok hidrogénje vízzé (oxidációs víz) ég el
- o **Vízvesztés:** Vizelet, széklet, tüdőn és bőrön keresztüli párologtatás (perspiratio insensibilis), verejtékezés
- o A vízmérleg tényezői közül **csak a vesén keresztüli vízvesztés szabályozható**
- o Központi mechanizmusok : **a hypothalamusban** egymáshoz közel, de jól elkülönülten helyezkednek el a vízfelvétel és leadás szabályzó területei
- o **Osmoreceptorok a hypothalamusban**
- o **Volumenreceptorok a cardiovasculáris rendszerben**

A vízfelvétel szabályozása: a szomjúságérzet

- o A vízfelvételt beindító inger a vízhiány :
  - o az ECF **ozmolalitása növekszik**,
  - o Az ECF **térfogata csökken**
- o A szomjúságérzet küszöbe : **az ECF ozmolaritásának 2%-os emelkedése**
- o Az ozmoreceptorok jelzését (szomjúságérzet), a szájnyálkahártya afferens ingerülete befolyásolhatja.
- o A hypovolaemia önmagában szomjúságérzetet vált ki (vérzés, hasmenés, „belső folyadékvesztés”: pl. ascites)
  - o Alacsony nyomású mechanoreceptorok
- o **Magas nyomású baroreceptorok ingerületcsökkenése**, azaz az artériás vérnyomás csökkenése a szimpatikus idegrendszert aktiválja, **az Angiotensin II közvetlenül ingerli a hypothalamus neuronjait**

A vízkiválasztás szabályozása: a vazopresszin (AVP/ADH)

- o Ingerület: a *hypothalamus* ozmoreceptorai közvetítik
- o A plazma Na^+ koncentrációjának változása
- o Vízivást követő hipozmotikus állapotban vízdiurézis indul meg : **ozmolaritás nő**
ADH elválasztás csökken
- o *ECF térfogatváltozása* a cardiovascularis rendszer alacsony nyomású receptorain keresztül szabályoz, normális plazma ozmolaritás esetén is
  - o **Hypervolaemia** gátolja az ADH-szekréción
  - o **Hypovolaemia** esetén a gátlás megszűnik, ADH ↑

A vízkiválasztás szabályozása: a vazopresszin (AVP/ADH)

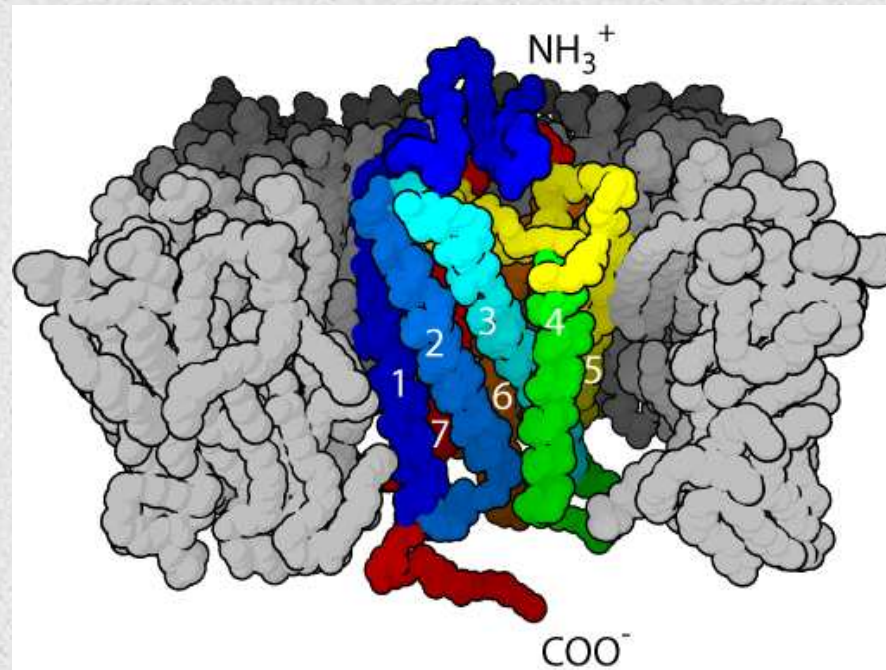
- o *A térfogatvesztés* a renin-angiotensin rendszeren keresztül is aktiválja az ADH szekréciót
- o *A szimpatikus idegrendszer* a renin-aktiválás serkentésén keresztül befolyásolja az ADH szekréciót
- o Az *ECF* a szívre hatva *megindítja az ANP* (pitvari natriuretikus hormon) *szekrécióját*, amely az *ADH elválasztását gátolja*

Antidiuresis ↔ diuresis

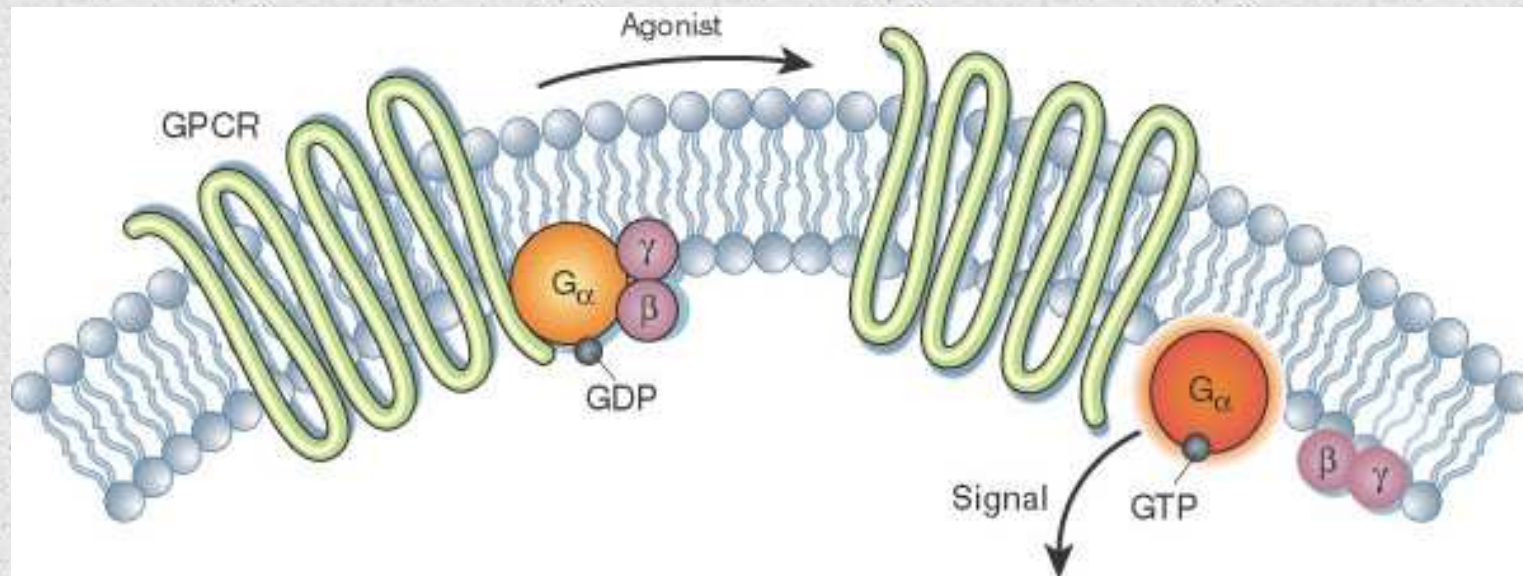
o ADH hatás:

- o kötődés a gyűjtőcsatornák basolaterális membránjában található *V2 receptorokhoz*
- o Intracellulárisan az adenilát-cikláz aktiváció következtében *cAMP szint emelkedés*
- o Aquaporin-2 vízcsatorna körforgása a lumenáris membrán és az endosomák között, AVP hatására a *gyűjtőcsatorna vízpermeabilitása növekszik*
- o *Az ozmotikus gradiensnek megfelelően a víz a lumenális folyadékból a sejtekbe, majd az aquaporin-3, és -4 vízcsatornákon keresztül az intersticiális térbe áramlik*

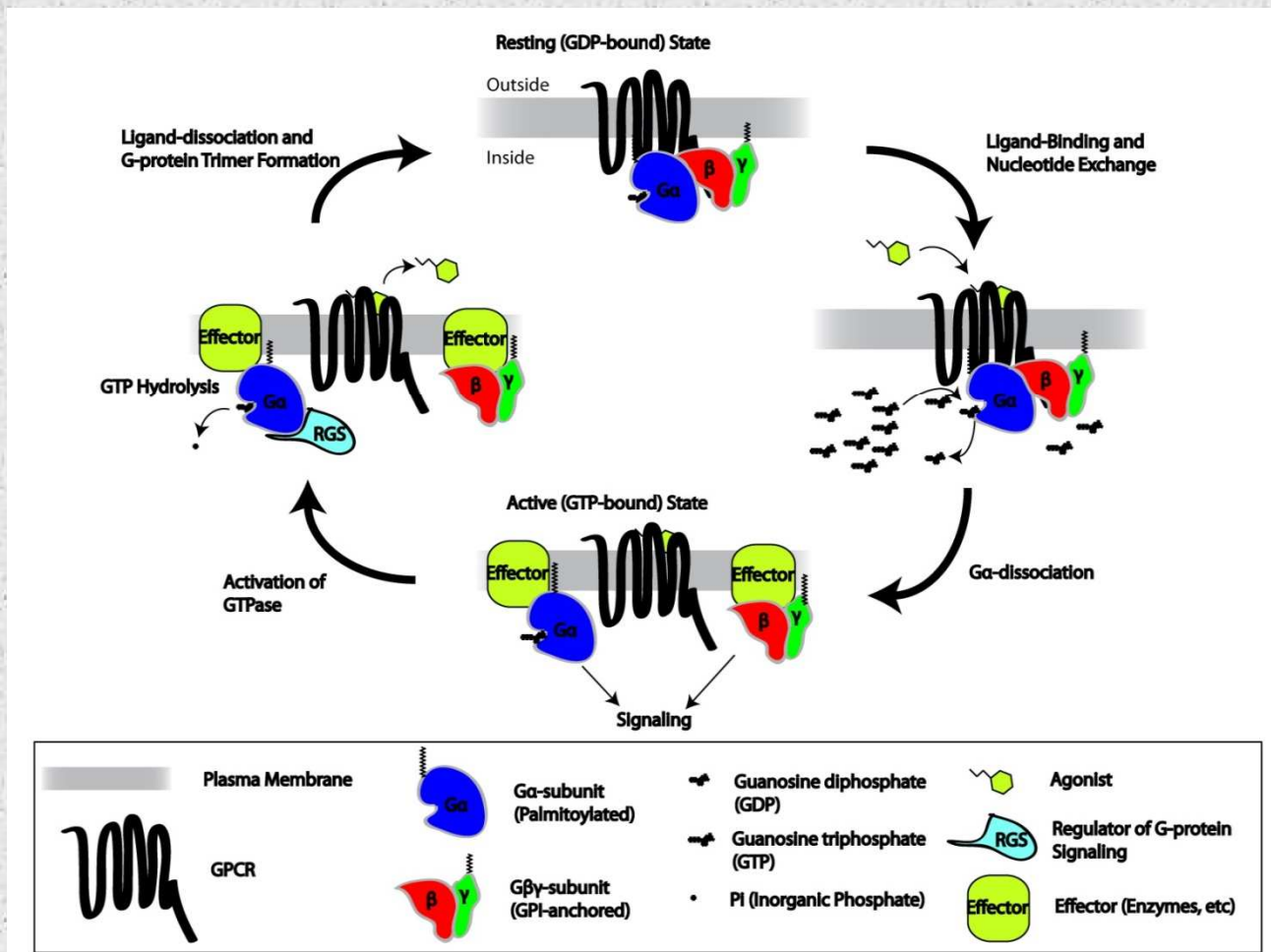
ADH (AVP) hatás: G-fehérjekötő receptorok

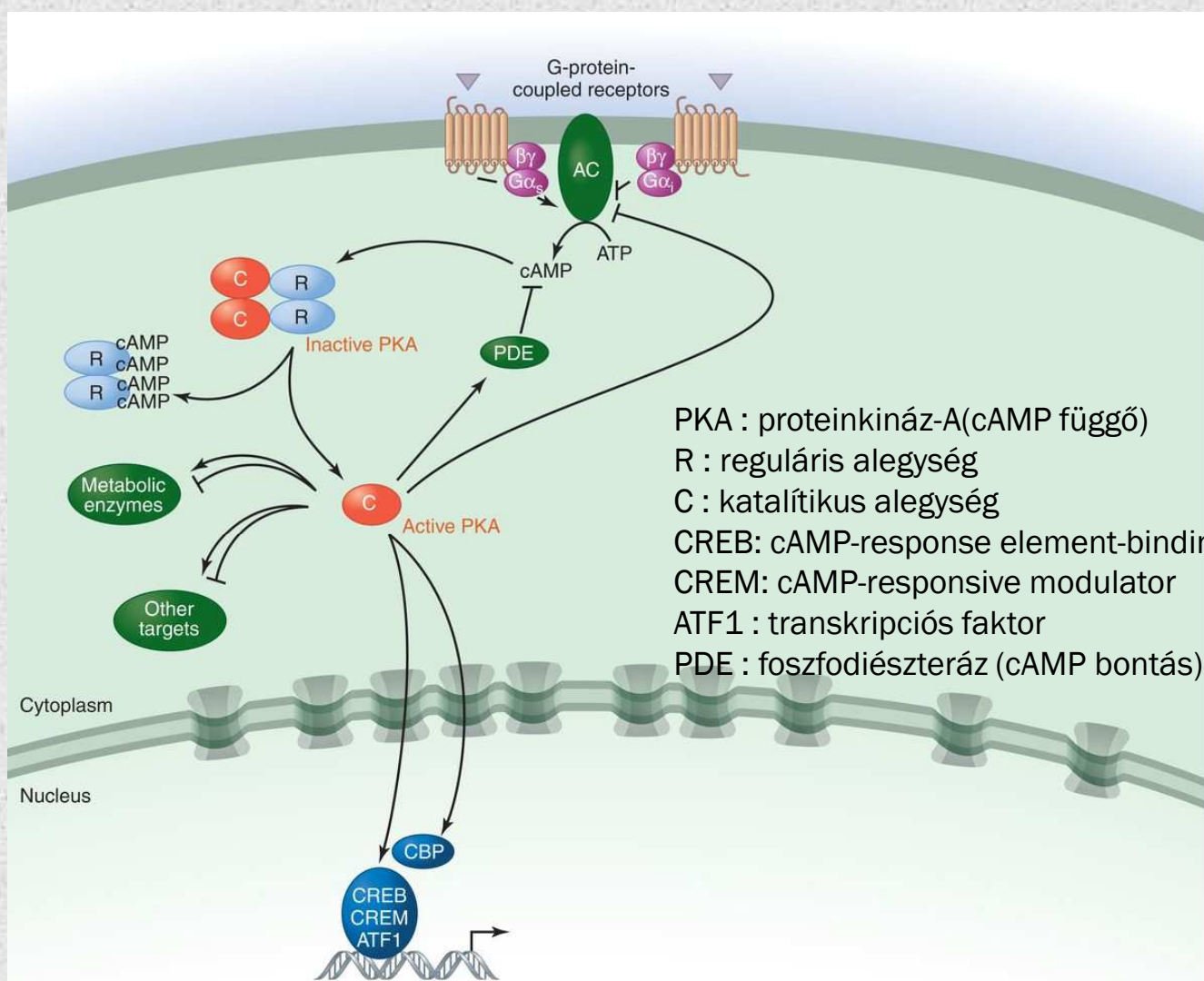
The seven-transmembrane α -helix structure of a G protein-coupled receptor

G-fehérjekötő receptor aktiváció, deaktiváció

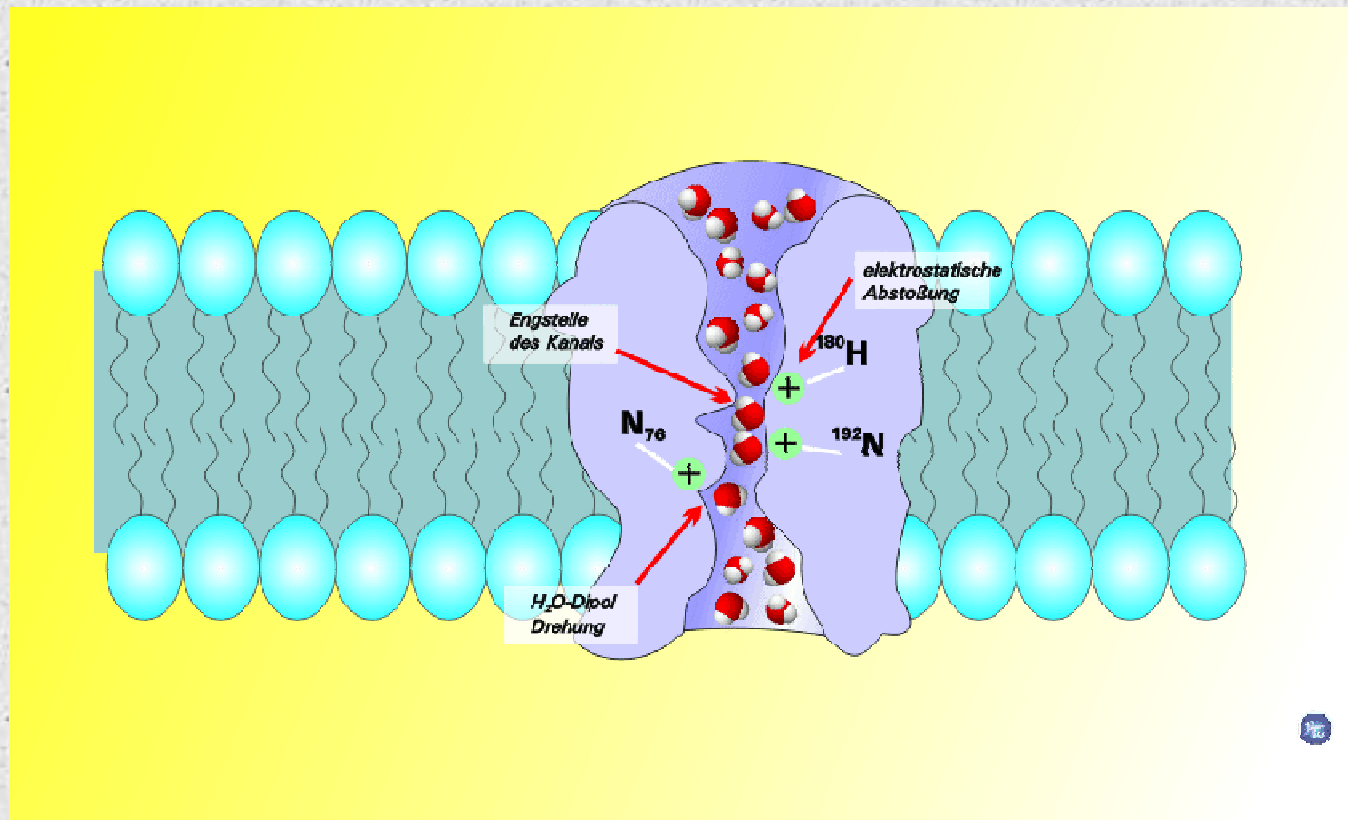

PKA : proteinkináz-A(cAMP függő)
 R : reguláris alegység
 C : katalitikus alegység
 CREB: cAMP-response element-binding protein
 CREM: cAMP-responsive modulator
 ATF1 : transkripciós faktor
 PDE : foszfodiészteráz (cAMP bontás)

**ADH→Aquaporin (2),
kémiai Nobel-díj 2003, Peter Agre (Aquaporin 1)**

Antidiuresis ↔ Diuresis

- o ADH (AVP) hiányában:
  - o A gyűjtőcsatorna sejtek *vízre impermeabilissé* válnak, nagy mennyiségű, híg vizelet keletkezik
  - o Hypothalamus, hypophysisnyél, neurohypophysis károsodása (trauma), ADH-szekréció következményes csökkenése, vagy megszűnése : ***Diabetes Insipidus***
    - o Hyperozmotikus ($\text{Na}\uparrow$) hypovolaemia alakul ki
  - o a belső velő gyűjtőcsatornáit ADH hiányában *az urea szempontjából is impermeabilissé válnak*, azaz a vizelettel nagy mennyiségű urea is ürül

A só-, vízháztartás zavarával járó endokrin betegségek

- o **Hypophysis működési zavarok**
  - o *Hypophysaer addisonismusban az ACTH csökkenhet olyan mértékben, hogy mellékvesekéreg elégtelenség alakul ki*
  - o **Neurohypophysis rendellenesség**
    - o **Diabetes insipidus (ADH hiány, rezisztencia)**
      - o Centrális diabetes insipidus
      - o Nephrogén diab.insipidus (congenitális vagy szerzett)
        - o Krónikus hypercalcaemiák, primer aldosteronismus
        - o Systemás betegségek : amyloidosis
        - o Gyógyszerindukált : lítium, anaesthesia
    - o **SIADH (inadekvát, nem megfelelő ADH termelés szindróma)**
      - o *A vizelethígításának elégtelensége*
      - o *Hyponatraemia, az ECF térfogat növekedése, oedema képződés nélkül (seNa+ < 130 mmol/L, osm (plasma): < 270mosm/kg*
      - o *Osm (vizelet) > Osm (plazma)*

Mellékvesekéreg működési zavarai

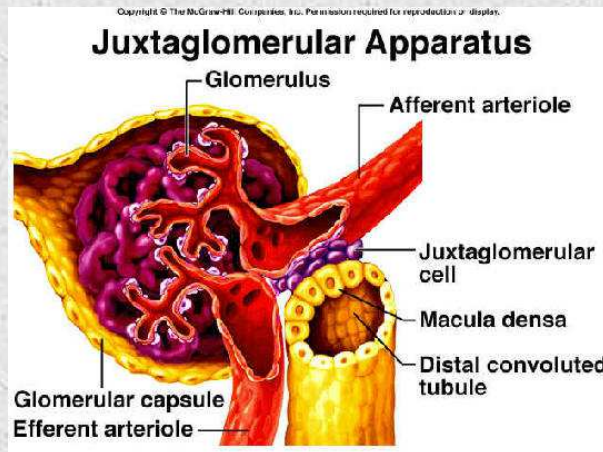
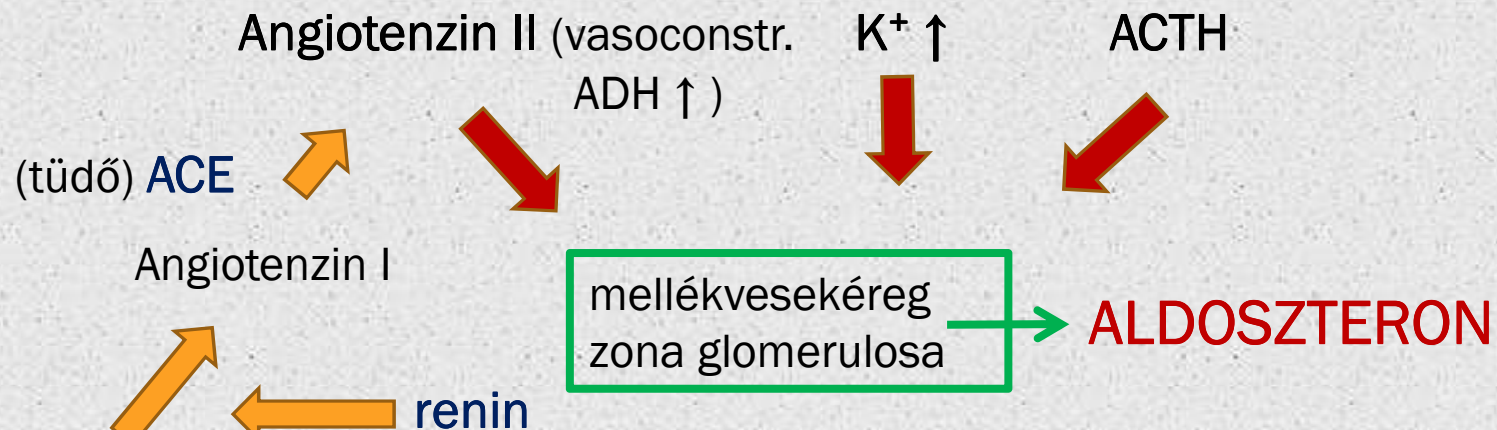
o **Hyperfunkció**

- o **Cushing-szindróma** (glukokortikoid-túltermelés)
- o **Primer hyperaldosteronismus, Conn-szindróma**
- o **Szekunder hyperaldosteronismus**
  - o **Kiváltó okok:** vérvesztés, hypovolaemia, Na⁺ veszteség a renin-angiotensin rendszer beindításán keresztül váltja ki
- o **Androgenitális szindróma** (veleszületett mellékvesekéreg hiperplasia)
  - o *21-,11-,17-hidroxilázok zavara miatt kialakuló alacsony kortizol szintézis negatív feed back hatása miatti hyperplasia, androgén és mineralokortikoid túlsúllyal (Na⁺-retenció, K⁺-vesztés, alkalózis, hipertónia)*

o **Hypofunkció:**

- o akut mellékvese-elégtelenség (sepsis következtében bekövetkező kéregbevérzés)
- o Krónikus, lassan kialakuló mellékvese-elégtelenség (autoimmun,tuberkulotikus alapon) , **Addison-kór**
  - o *(fokozott Na⁺- és vízvesztés, K⁺-szint emelkedés, acidózis)*

Aldoszteronszekrécióban résztvevő serkentő tényezők

- hypotonia
- hypovolaemia
- hyponatraemia
- hypoosmosis

Mineralokortikoid hormonok hatásai

- *Részlegesen felelősek a Na⁺-homeosztázisért*
  - Gyűjtőcsatornák Na reabszorpciójára hat
- *Kizárólagos szabályzói a K⁺-homeosztázisnak*
  - Fokozzák a K⁺ szekréciót a gyűjtőcsatornák ROMK (renal-outer medullary K-channel) - csatornáin keresztül
- *Befolyásolják a vese H⁺-szekrécióját*
  - Növelik a lumenális H⁺-pumpa aktivitását, a H⁺ ionok szekrécióját fokozzák

Az aldoszteron hatásmechanizmusa

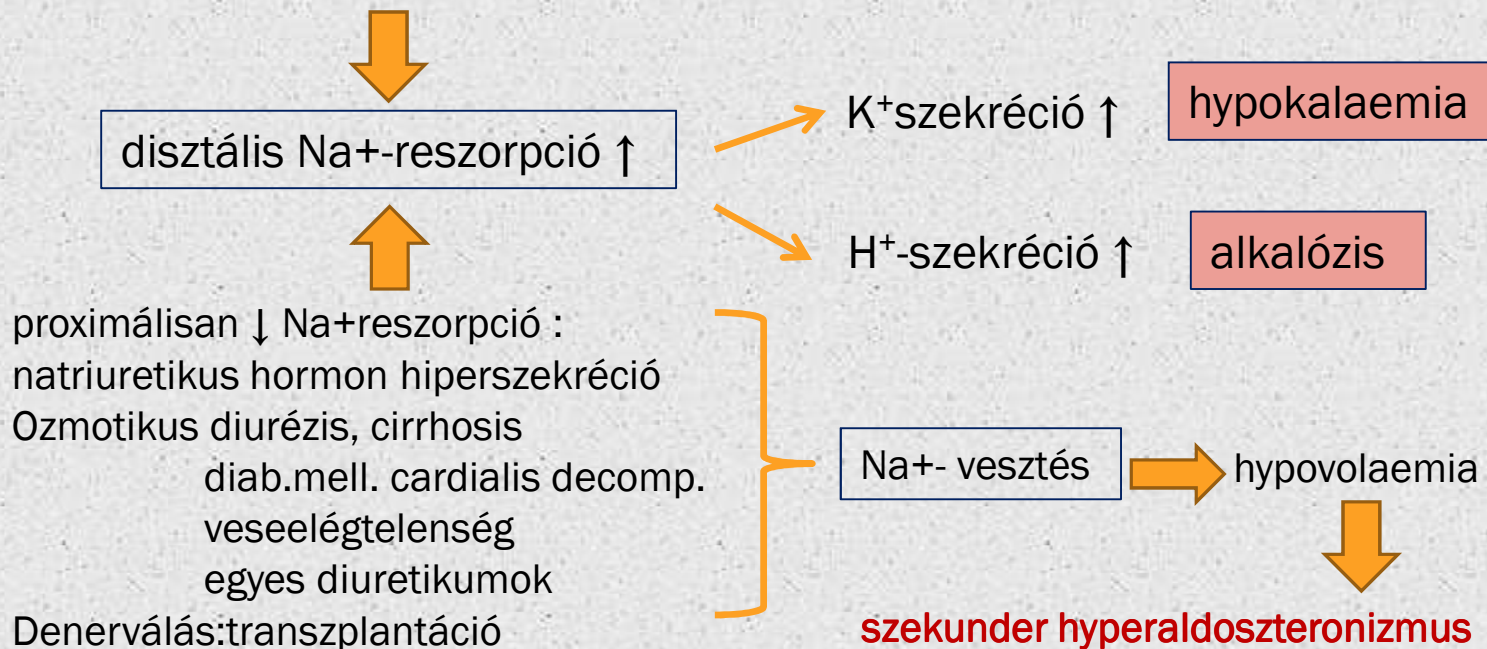
- o Na⁺retenciót növelő, K⁺exrécitót fokozó hatása :
  - o 25X > DOC, 3000X > kortizol
- o Aldoszteron *receptorokkal (citoplazmában !)* rendelkező sejteken (epithelsejtek) fejti ki hatását
- o Az aktiválódott hormon-receptor komplex a nucleolusban specifikus *mRNS transzkripciót, majd translációt vált ki, melynek eredményeként a Na⁺-transzportért felelős fehérje képződik.*
- o Vesekéreg gyűjtőcsatornáiban, distális tubulusokban
- o Patológiás állapotokban, a nem epitheliális eredetű receptor-csoportoknak is lehet jelentőségük !

Primer és szekunder *hyperaldoszteronizmusokkal* járó Na^+ - K^+ - H^+ háztartási zavarok

Na^+ -retenció : hypernatraemiás hypervolaemia

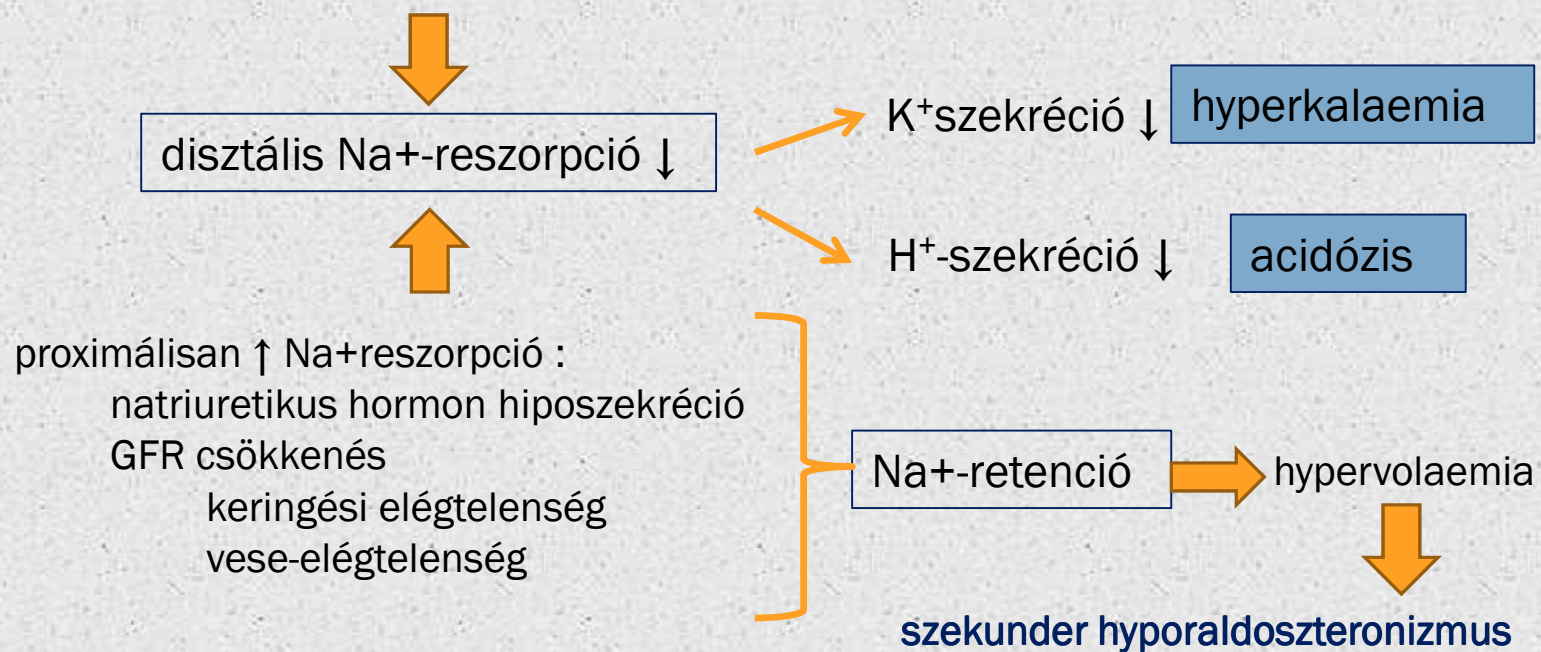
aldoszteron -, kortizol **hiperszekréció (Cushing, Conn szindróma)**

Primer és szekunder *hypoaldoszteronizmusokkal* járó Na^+ - K^+ - H^+ háztartási zavarok

Na^+ -vesztés: hyponatraemiás hypovolaemia

aldoszteron -, kortizol *hiposzekréció*, (Addison-kór)

Nem epitheliális eredetű Aldoszteron receptorok jelentősége patológiás esetekben

- o Endothelsejtek, cardiomyociták, cardiofibroblastok, vasculáris simaizomsejtek, adipocyták, hypocampusneuronok receptor-expressziója
- o Gyors, *nem genomikai mechanizmus* szerint kifejtett hatás
- o Klasszikus aldoszterineffektus (Na-retenció, K⁺ szekréció)
- o **Súlyos következmények:** kollagénlerakódás, myocardialis fibrosis és necrosis, perivascularis gyulladásos infiltráció, endotheldiszfunkció, arterioszklerosis, szívelégtelenség, agyi és egyéb szervek vasculáris károsodása

Aldoszteronszekréciót **gátló** tényezők

- o Védelem a hypernatraemiás hypervolaemia, hypokalaemia ellen
  - o Dopamin
  - o Pitvari natriuretikus peptid (ANP)
  - o Agyi nátriuretikus peptid (BNP)

Az ozmolalitás (szérum, vizelet) mérésének jelentősége

- o A folyadék és elektrolit-egyensúly
- o Dehidráció
- o Hipehidráció
- o A vese koncentrációképesége
- o Felismerhető a SIADH
- o Diabetes insipidus diff.diagnosztikájában

A szérum-ozmolalítás változásai

csökken

- o Hiperhidráció
- o Hiponatraemia
- o SIADH

emelkedik

- o Krónikus veseelégtelenség
- o Ketoacidózis (alkoholos, diabéteszes)
- o Dehidráció
- o Hipernatraemia
- o Exogén anyagok (alkohol, kontrasztanyagok)

Szabó A.(szerk.): *Klin.lab.vizsg. és paraméterek* (Semmelweis Kiadó, 2010)

Hyponatraemiák értékelése

o *Emelkedett szérum ozmolalitás*

- o Ozmotikus anyagok emelkedett koncentrációja (glukóz, karbamid)
- o Nátrium(se) konc. alacsony
- o Az IC-térből víz áramlik az EC-térbe

o *Normál szérum ozmolalitás*

- o Hiperlipidémia vagy magas szérum összfehérje-szint (>100 g/L) (pl. MM)
- o PSZEUDOHIPONATRAEMIA
- o LABORATÓRIUMI ARTEFACTUM

o *Csökkent szérum ozmolalitás*

- o Az ECF és a Na-ürítés vizsgálata szükséges

Szabó A.(szerk.): *Klin.lab.vizsg. és paraméterek* (Semmelweis Kiadó, 2010)

Hyponatraemiák értékelése csökkent szérum-oszmolalitás mellett

o Hypervolaemiák

- o Vízúlsúly oedémával
  - o Szívelégtelenség
  - o Májelégtelenség
  - o Veseelégtelenségben a Na-ürítés emelkedett: >30 mmol/L

o Normovolaemiák

- o Na-ürítés normális, oedéma nincs, vizeletoszmolalitás csökkent
  - o SIADH, ADH-t stimuláló gyógyszerek
  - o Mellékvese-, Pajzsmirigy-elégtelenség

o Hypovolaemiák

- o Vizeletben a Na-ürítés emelkedett (víz- és Na-vesztés)
  - o (mineralokortikoid-hiány, diuretikumok, sóvesztő nephritis)
  - o Hányás, hasmenés, fokozott verejtékezés (kompenzatórikusan a vizeletben csökken a Na-koncentráció)

Hypernatraemiák beosztása

o *Hypovolaemiás*

- o A test összes Na-tartalmának csökkenése
- o Vízhiány
- o emelkedett szérumozmolalitás, TP, és hematokrit-érték

o *Normovolaemiás*

- o Változatlan a test összNa-tartalom mellett elégtelen folyadékbevitel
- o Diabetes insipidus (vizeletozmolalitás alacsony)

o *Hypervolaemiás*

- o A test összNa-tartalma emelkedett
- o Cushing-szindróma, primer hiperaldoszterinizmus, szteroidkezelés
- o Szérumozmolalitás emelkedett, csökkent hematokrit-érték !

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET !

[penADH1](#)

[http: video](#)